

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Çukurova University

Journal of Faculty of Divinity

Cilt 8

Sayı 2

Temmuz-Aralık 2008

XIX. Yüzyılda Tarsus'un Nüfusu

Yrd. Doç. Dr. Abdullah POŞ*

Atıf / ©- Poş, A. (2008). XIX. Yüzyılda Tarsus'un Nüfusu, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2), 103-121.

Özet- XIX. yüzyılda Tarsus'un idarî yapısında önemli değişiklikler olmuştur. 1852'ye kadar Tarsus Sancağı'na bağlı ve birkaç hânedan ibaret bir köy olan Mersin aynı yıl nahiye statüsünü kazandı. 1864'te ise o zamana kadar Tarsus'un nahiyeleri olan Gökçeli, Elvanlı ve Kalınlı ile birleşerek Mersin Kazası kuruldu. 1888'de Mersin sancak merkezi olunca Tarsus yeni kurulan bu sancağın bir kazası haline geldi. İdarî yapıdaki bu yeni düzenleme, Tarsus nüfusunu önemli ölçüde etkilemiştir. Buna rağmen XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle de 1877'den itibaren Tarsus nüfusu artmaya devam etmiştir. Nüfus artışının en önemli sebebi bu dönemde Tarsus'un aldığı göçlerdir. Osmanlılarda modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831'de yapılmıştır. Bu sebeple araştırmanın zamanlaması 1831-1902 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmanın kaynağını ise 1831 ve daha sonraki nüfus sayım sonuçları, sâlnâmeler, şer'iyye sicilleri ile yerli ve yabancı araştırmacıların incelemeleri oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler- Tarsus, Osmanlı, XIX. yüzyıl, Müslümanlar ve Gayrimüslimler.

§§§

---

* İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Giriş

Osmanlılarda modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831'de yapılmıştır¹. Daha önceki dönemlere ait nüfus bilgileri, vergi mükellefi olarak hâne (evli) ve mücerred (bekar) cinsinden kaydedilen rakamlar dikkate alınarak yapılan birtakım hesaplamalardan ibarettir. Bu yöntemle elde edilen sonuçlar tahminidir. Gerçek nüfus sayısını göstermekten uzaktır. Bu konudaki en önemli sorun "hâne" deyiminin kapsamından kaynaklanmaktadır. Göyünç, XIX. yüzyıla ait belgelerde hâne ile gerçek ailenin kastedildiğini, ancak XVI. asırdaki kayıtlarda ve özellikle de tahrir defterlerinde hâne deyiminin vergi hânesine karşılık geldiğini, vergi mükellefi olarak kaydedilen babanın yanında zaman zaman oğlunun da yazıldığına dikkat çekmiştir². Bu da nüfus hesaplamalarında mükerrer kayıtlara ve dolayısıyla da sonucun biraz fazla çıkmasına neden olabilmektedir. Zira söz konusu yöntemle yapılan hesaplamalarda hâne, ortalama bir katsayı ile çarpıldıktan sonra elde edilen rakama vergi mükellefi olarak kaydedilen mücerredler de ilave edilmektedir.

Burada bir başka sorun da çeşitli sebeplerle vergiden muaf olan zümrelerin³ nüfus hesaplamasına nasıl dâhil edileceği hususudur. Barkan, muaf zümrelerin tamamının her tahrirde sistematik olarak kaydına rastlanmadığını belirtmiştir⁴. Nitekim Bilgili'nin, Tarsus Tapu Tahrir Defterleri'ni tarayarak oluşturduğu tabloda muaf zümrelerin sayısı yıllara göre farklılık göstermektedir. Örneğin, 1519'da 8 muaf zümrede 230 hâne bulunurken, 1523'te

---

¹ Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1997; Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003, s. 45.

² Göyünç, Nejat, "Hane" Deyimi Hakkında, *Tarih Dergisi*, sy. 32, İstanbul 1979, s. 346.

³ Muaf zümreler hakkında detaylı bilgiler için bkz. Orhunlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1990; Anhengger, Robert., "Martolos", *İA*, İstanbul 1993, VII, 341-344; İnalçık, Halil, "Osmanlı'da Raiyet Rûsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 49-55.

⁴ Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1953, X. 13.

muaf zümre sayısı 16'ya, hâne sayısı da 411'e çıkmıştır⁵. Birçok araştırmacı ise muaf zümrelere dair tahmini rakamlar vermişlerdir⁶.

1831 nüfus sayımı ve daha sonraki veriler ise öncekilere göre daha gerçekçidir. Bu sebeple araştırmacının zamanlaması 1831-1902 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın kaynağını 1831 ve daha sonraki nüfus sayım sonuçları, sâlnâmeler, şer'iyeye sicilleri ile yerli ve yabancı araştırmacıların incelemeleri oluşturmuştur.

A- Tarsus'un Nüfusu

XIX. yüzyılda Tarsus'un idarî yapısında önemli değişiklikler olmuştur. 1852'ye kadar Tarsus Sancağı'na bağlı ve birkaç hânedan ibaret bir köy olan Mersin aynı yıl nahiye statüsünü kazandı. 1864'te ise o zamana kadar Tarsus'un nahiyeleri olan Gökçeli, Elvanlı ve Kalınlı ile birleşerek Mersin Kazası kuruldu. 1866'dan itibaren Haleb Vilâyeti teşkil edilince, bu vilâyete bağlı Adana Sancağı'na tâbi bir kaza statüsüne getirildi. 1870'de Adana vilâyet merkezi olunca Tarsus, yine bu vilâyetin merkez sancağına bağlı bir kaza konumunu sürdürdü. 1888'de Mersin sancak merkezi olunca, Tarsus yeni kurulan bu sancağın bir kazası haline geldi⁷. İdarî yapıdaki bu düzenleme, Tarsus nüfusunu önemli ölçüde etkilemiştir.

Tarsus nüfusuna dair bilgilerden 1831 nüfus sayımı dışındakilerin tamamı Mersin'in kaza statüsüne yükselip Tarsus'tan ayrılmasından sonraki döneme aittir. Bu nedenle önce 1831 sayımına göre Tarsus'un nüfusu verilecek, ardından da XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tarsus nüfusundaki değişimlerle Tarsus'un, Mersin'e göre durumu kıyaslanarak her iki şehrin nüfusu birlikte ele alınacaktır. 1831 nüfus sayımına göre Tarsus Sancağı'nın nüfusunu şöyle tabloştırmak mümkündür.

---

⁵ Bilgili, Ali Sinan, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara 2001, s. 347.

⁶ Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1986, s. 111-114; Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 58, 60; Doğru, Halime, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992, s. 53; Akgündüz, Ahmed-Baş, Yaşar-Tekin, Rahmi-Kaşıkcı, Osman, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul 1993, s. 247; Yılmazçelik, İbrahim, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995, s. 108-109; Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999, s. 58.

⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 87-88; (1312), s. 89-90.

Tablo I: 1831 Nüfus Sayımına Göre Tarsus Sancağı'nın Nüfusu

Yerleşim Yerleri	Müslüman	Fellah	Yörük	G.müslim	Diğerleri	Toplam
Şehir Merkezi	1.816	1.075		493		3.384
Kusun	1.904		693		4 ⁸	2.601
Ulaş	886		254			1.140
Kuştimur	1.307			113		1.420
Elvanlı	873		90		32 ⁹	995
Namrun	1.348			197	659 ¹⁰	2.204
Gökçeli	1.074		1.068	99	15 ¹¹	2.256
Karabalı Aşireti					1.710	1.710
Toplam	9.208	1.075	2.105	902	2.420	15.710

Tablo I'de de görüldüğü gibi 1831 nüfus sayımında Tarsus nüfusu, Müslüman ve gayrimüslim ayrımının yanında konar-göçer gruplar ve aşiretlerin hangi cemaate ait olduklarına varıncaya kadar ayrıntılı bir şekilde kayda geçirilmiştir¹². Ancak söz konusu sayımda sadece erkek nüfus sayısı tespit edildiğinden gerçek nüfusu göstermekten uzaktır. Bu sebeple rakamlar 2 ile çarpıldığında şehrin nüfusu yaklaşık olarak belirlenmiş olur. Tarsus'un toplam erkek nüfusu 15.710'dur. Bunun 14.808'i Müslüman, 902'si de gayrimüslimdir. Buna göre Tarsus'ta $14.808 \times 2 = 29.616$ Müslüman, $902 \times 2 = 1.804$ de gayrimüslim olmak üzere toplam 31.420 kişinin yaşadığı söylenebilir. Müslümanların oranı % 94,25, gayrimüslimlerin oranı ise % 5,75'tir.

⁸ Karye-i Bayramlı.

⁹ Araplar Taifesi.

¹⁰ Bu sayının 79'u Taife-i Tahtacı, 335'i Taife-i Karadikili, 245'i Taife-i Toraktır.

¹¹ Taife-i Abdalan.

¹² Bkz. Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı*, s. 175-177.

Cevdet Paşa, 1866 senesinden itibaren yeniden yapılandırılan Haleb Vilâyeti'nin nüfusunu verdiği cetvelde Tarsus ve Mersin'in nüfusuna da yer vermiştir. Tablo II'de de görüldüğü gibi onun verileri hâne cinsindedir. Diğer kayıtların önemli bir kısmı ise kişi türündendir. Bu durumda konunun daha açık ve anlaşılır bir şekilde ele alınması ve daha sağlıklı kıyaslama yapılabilmesi için hâne cinsinden kaydedilen nüfusun kişi türünden karşılığının bulunması gerekmektedir.

Nüfus konusunda çalışmalar yapan yerli ve yabancı birçok araştırmacı 1 hânenin kaç kişiye karşılık geldiği hususunda farklı rakamlar benimsemişlerdir. Barkan ve daha birçok araştırmacı 5 katsayısını alırken¹³, Russell 3.5¹⁴, Jennings 3 ve 3.5¹⁵, Cook 4.5¹⁶, Kara 6¹⁷, Sümer ve Ünal 7 katsayısını almıştır¹⁸. Göyünç ise Antalya, Ordu, Gümüşhane, Sivrihisar, Kütahya, Konya, Denizli ve Biga yörelerine ait incelemeleri sonucunda XIX. yüzyılın ikinci yarısında 1 hânenin 4'ün biraz üstünde bir nüfusu ihtiva ettiği sonucuna ulaşmıştır¹⁹.

Sâlnâmelerde verilen nüfus bilgileri ise hem hâne, hem de kişi cinsindedir. Burada da bir hâneye kaç kişinin tekabül ettiği zamana ve mekâna göre az da olsa farklılık arz etmektedir. Örneğin, 1868 Haleb Sâlnâmesi'nde Tarsus'ta 4.275 hânedede 19.032 Müslüman

---

¹³ Barkan, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", s. 12; Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi (1455-1613)*, Ankara 1985, s. 101; Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, s. 106-108; Emecen, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara 1989, s. 55, 156; Miroğlu, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara 1990, s. 142, 147; Şimşirgil, Ahmed, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında Tokat (1455-1574)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990, s. 75; Doğru, *age*, s. 52-53; Akgündüz, *age*, s. 244; Yılmazçelik, *age*, s. 103; Bilgili, *age*, s. 89.

¹⁴ Russell, Josiah C. "Late Medieval Balkan And Assia Minor Population", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vol. III, (1960), p. 265.

¹⁵ Jennings, Ronald. C., "Urban Population in Anatolia in The Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum", *International Journal of Middle East Studies*, vol. VII, No: I, (Jan., 1976), p. 51.

¹⁶ Cook, M. A., *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972, p. 85.

¹⁷ Kara, Hamdi, "Cumhuriyete Kadar Çukurova Nüfusu", *Coğrafya Araştırmaları*, Şubat 1989, I, 118.

¹⁸ Sümer, Faruk, "Kayı", *İA*, İstanbul 1977, VI, 461; Ünal, *Harput Sancağı*, s. 63; Aynı araştırmacı, *Çemişgezek Sancağı*, 69.

¹⁹ Göyünç, "Hane" Deyimi Hakkında, s. 335-345.

nüfusu kaydedilmiştir. Bu durumda 1 Müslüman hâne 4.45 kişiye karşılık gelmektedir. Aynı sâlnâmede 277 hânedede 1.391 Hıristiyan nüfusu olduğu görülmüştür. Buna göre 1 Hıristiyan hânenin kişi cinsinden ortalaması 5.02'dir. Müslüman ve gayrimüslim hâne ortalaması da 4.49'dur. Yine söz konusu sâlnâmeye göre Mersin'de 1.210 Müslüman, 90 da Hıristiyan olmak üzere toplam 1.300 hânedede 7.240 kişi vardır²⁰. Burada 1 hâneye karşılık gelen katsayı ise 5.57'dir.

1890-1891 yıllarına ait Adana sâlnâmelerinde, Tarsus'un nahiye ve köyleriyle birlikte toplam nüfusu 8.040 hânedede 40.321 kişi olarak kaydedilmiştir²¹. Bu durumda 1 hâne 5.01 kişiye tekabül etmektedir. 1891'de Mersin'de ise toplam 4.561 hânedede 21.656 kişi bulunmaktadır²². Hâne ortalaması 4.74'tür.

1900 ve 1902 yıllarına ait Adana sâlnâmelerinde ise Tarsus'un toplam nüfusu 10.203 hânedede 52.868 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Buna göre 1 hâne 5.18 kişiye karşılık gelmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Tarsus Şer'iyye Sicilleri'nden sondaj usulü ile belirlenen 23 adet defterde yer alan tereke ve miras kayıtlarındaki 921 Müslüman ailede toplam 2.911 çocuk bulunduğu tespit edilmiştir²³. Bu durumda Müslüman ailelerde çocuk ortalaması 3.16'dır. 54 gayrimüslim ailede ise toplam 169 çocuk vardır. Buna göre gayrimüslim ailelerin çocuk ortalaması 3.13'tür. Anne ve babanın da söz konusu hesaplamaya dâhil edilmesiyle, neredeyse 1900 ve 1902 Adana sâlnâmelerinde 1 hâneye karşılık gelen rakam ortaya çıkmaktadır.

Bu bilgilere göre 1 hânenin, kişi türünden karşılığı yere ve zamana göre değişmektedir. Hatta Müslüman ve gayrimüslim hâne ortalamaları da farklılık göstermektedir. Nitekim 1868'de Tarsus'ta hâne ortalaması 4.49 iken, aynı yıl Mersin'de 5.57'dir. 1891'de Tarsus'ta hâne ortalaması 5.01'e çıkarken, aynı yıl Mersin'de ise 4.74'e düşmüştür. Bu durumda yapı-

---

²⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb (1285)*, s. 233.

²¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1308)*, s. 96; (1309), s. 104.

²² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 92.

²³ Henüz doğmamış çocuklar da doğmuş kabul edilmiştir.

lacak en isabetli hesaplama ortalama bir katsayı benimsemek yerine, yerleşim birimlerini ayrı ayrı değerlendirmekle mümkündür. Bu sebeple Cevdet Paşa'nın Tarsus ve Mersin nüfusuna dair verdiği hâne rakamları, kişi türüne çevrilirken en yakın zaman olan 1868 yılında bu şehirlerdeki hâne ortalaması dikkate alınacaktır. Cevdet Paşa'nın verdiği rakamları şöyle tabloştırmak mümkündür.

Tablo II: Cevdet Paşa'ya Göre Tarsus ve Mersin'in Nüfusu

Yerleşim Birimleri	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Tarsus	1.391 Hâne	271 Hâne	1.662 Hâne
Mersin	1.210 Hâne	90 Hâne	1.300 Hâne
Toplam	2.601 Hâne	361 Hâne	2.962 Hâne

Tablo II'de de görüldüğü üzere Cevdet Paşa'ya göre Tarsus'un toplam nüfusu 1.662 hânedir. Bunun 1.391'i Müslüman, 271'i de gayrimüslimdir. Mersin Kazası'nda ise 1.210 Müslüman, 90 da gayrimüslim olmak üzere toplam 1.300 hâne bulunmaktadır²⁴.

1868'de Tarsus'un hâne ortalaması 4.49'dur. Bu rakam ile Cevdet Paşa'nın verdiği hâne sayısı çarpıldığında Tarsus'un toplam nüfusunun 7.462 kişi olduğu görülmektedir. Bunun 6.245'i Müslüman, 1.217'si de gayrimüslimdir. Müslümanların oranı % 83.69, gayrimüslimlerin oranı ise % 16.30'dur. Aynı yıl Mersin'in hâne ortalaması 5.57'dir. Söz konusu işlem burada da yapıldığında 7.241 rakamı elde edilmektedir. Müslümanların oranı % 93.08, gayrimüslimlerin oranı ise % 6.92'dir.

Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu ise 14.703'tür. Cevdet Paşa'nın verdiği rakamlar çok düşüktür. Yaklaşık 35 yıl önce yapılan nüfus sayımındaki erkek rakamına bile ulaşmamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi sayımın yapıldığı mevsimdir. Eğer nüfus sayımı yayla dönemine denk gelirse yüksek ve sarp bölgelerdeki yaylaklarda bulunan konar-

---

²⁴ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (21-39), yay. Cavid Baysun, Ankara 1986, s. 223.

göçerlere ulaşmakta güçlük yaşanmakta ve bu durum onların sayım dışı kalmasına neden olabilmektedir. Nitekim Cevdet Paşa, Varsaklardan bahsederken yerlerinin sarp olması sebebiyle devlet geleneğine göre tahrirlerinin yapılamadığına dikkat çekmiştir²⁵.

1860'lı yıllarda Çukurova'da asayişin bozulmasının da bu konuda bir diğer etken olduğu düşünülebilir. Bu meyanda Cevdet Paşa, Fırka-i İslâhiye'nin icraatlarından bahsederken "İki sene evvel Çukurova'yı geçerek Gavur Dağı'nı aşıp da Maraş'a veya Kilis'e gitmek kabil değilken, şimdi bir tek atlı Adana'dan kalkıp Osmaniye, Maraş ve Kilis'e gidip gelebilir. Osmaniye üzerinden Kozan'a ve oradan da Niğde ve Kayseri'ye kadar güvenli bir şekilde ulaşabilir"²⁶ demektedir. 1865-1866 yıllarında Fırka-i İslâhiye, Çukurova'daki konar-göçerlerin önemli bir kısmını iskâna tâbi tutmuştur. Buradaki iskân faaliyetlerinde önemli ölçüde başarı sağlandığı gözlenmekle birlikte, bir kısım uygulamalar bazı aşiretlerin hoşuna gitmemiş olacak ki, iskân faaliyetleri sırasında söz konusu gruplardan bazıları Haleb ve civarına kaçmıştır²⁷. Yine bu dönemde çeşitli sebeplerle Tarsus'tan ayrılanlar olmuştur. Örneğin, Rus zulmünden kurtulmak için 1859'dan itibaren Kırım ve Kafkasya'dan göç ederek Tarsus'a yerleşen Nogay muhâcirlerinden bir grup, Konya Ereğli'ye firar etmiştir²⁸.

Bu dönemdeki nüfus verilerinin düşük çıkmasının bir diğer nedeni de salgın hastalıklardır. Tarsus'ta eskiden beri sıtma salgını olduğu bilinmektedir²⁹. Dumont, bu duruma dikkat çekerek 1865'de Çukurova'da sıtma, dizanteri vs. hastalıkların kol gezdiğini belirtmiştir³⁰. Nüfusu olumsuz yönde etkileyen söz konusu sebepler, Cevdet Paşa'nın verilerinin düşük çıkmasına neden olmuştur.

---

²⁵ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (21-39), s. 108.

²⁶ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (21-39), s. 226.

²⁷ Halaçoğlu, Yusuf, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", *Tarih Dergisi*, sy. 27, İstanbul 1973, s. 3, 18, 20.

²⁸ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997, s. 136.

²⁹ Kara, "Çukurova Nüfusu", s. 117; Faroqhi, Suraiya, "Tarsus And The Tahrir", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1993, XIII, s. 82.

³⁰ Dumont, Paul, "1865 Tarihinde Güney Doğu Anadolu'nun İslâhi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, çev. Bahattin Yediyıldız, sy. 10-11, İstanbul 1981, s. 391.

Tablo III'te de görüldüğü gibi, 1868'de Tarsus'un toplan nüfusu 20.423'dür. Bunun 19.032'si Müslüman, 1.391'i de gayrimüslimdir³¹. Müslümanların oran % 93.18, gayrimüslimlerin oranı da % 6.81'dir. Aynı tarihte Mersin'de ise 6.739 Müslüman, 501 de gayrimüslim olmak üzere toplam 7.240 kişi vardır³². Müslümanların oranı % 93.08, gayrimüslimlerin oranı ise % 6.92'dir. Tarsus ve Mersin birlikte değerlendirildiğinde toplam nüfus 27.663'dür. Bunun 25.771'i Müslüman, 1.892'si de gayrimüslimdir. Müslümanların oranı % 93.16, gayrimüslimlerin oranı ise % 6.69'dur.

1868 yılına ait Haleb Sâlnâmesi'ne göre Tarsus ve Mersin'in nüfusu şöyledir:

Tablo III: 1868 Yılına Ait Haleb Sâlnâmesi'ne Göre Tarsus ve Mersin'in Nüfusu

	Tarsus	Mersin	Toplam
Müslüman Hâne	4.275	1.210	5.485
Gayrimüslim Hâne	277	90	367
Hâne Toplam	4.552	1.300	5.852
Müslüman Kişi	19.032	6.739	25.771
Gayrimüslim Kişi	1.391	501	1.892
Kişi Toplam	20.423	7.240 ³³	27.663

³¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb (1285)*, s. 230.

³² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb (1285)*, s. 233.

³³ Sâlnâmede Tarsus nüfusu hem kişi hem de hâne türünden, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılarak kaydedilmiştir. Mersin'de ise hâne cinsinden Müslüman ve gayrimüslim nüfus ayrı ayrı verilirken, kişi cinsinden Müslüman ve gayrimüslimlerin ne kadar olduğu belirtilmemiş, ikisinin toplamı zikredilmiştir. Bkz. *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb (1285)*, s. 230-233. Bu rakam toplam hâneye bölünerek yaklaşık 5.57 katsayısı bulunmuştur. Müslüman ve gayrimüslim hâneler bu kat sayı ile çarpılarak kişi cinsine karşılık gelen rakam hesaplanmıştır.

1868'de Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu, Cevdet Paşa'nın verdiği rakamların ne-redeyse iki katıdır. Onun Mersin'e dair verdiği rakamlar ile 1868 Haleb Sâlnâmesi'ndeki Mersin nüfusu aynıdır. Bu durumda Cevdet Paşa'nın, yerlerinin sarp olması sebebiyle devlet geleneğine göre tahrirlerinin yapılamadığını belirttiği Varsakların, Mersin'in, Tarsus'tan ayrıldıktan sonra Tarsus sınırları içerisinde kaldığı ve bu sebeple de sayıma dâhil olmayan nüfusun Tarsus'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

1877'de Tarsus'ta 18.148 Müslüman, 1.104 de gayrimüslim olmak üzere toplam 19.252 kişi bulunmaktadır³⁴. Müslüman nüfusun oranı % 94.26 iken gayrimüslim oranı % 5.73'dür. Aynı zamanda Mersin'in toplam nüfusu ise 8.457'dir. Bunun 8.055'i Müslüman, 402'si de gayrimüslimdir³⁵. Müslüman nüfus oranı % 95.25, gayrimüslim oranı da % 4.75'dir. Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu 27.709'dur. Bunun 26.203'ü Müslüman, 1.506'sı da gayrimüslimdir. Müslümanların oranı % 94.56, gayrimüslimlerin oranı ise % 5.43'dür.

1877 nüfusu, 1868'deki verilerle kıyaslandığında Tarsus ve Mersin kazalarının toplam nüfusunda % 0.83 oranında artış olduğu görülmüştür. Tarsus'un toplam nüfusunda yaklaşık % 6'lık bir düşüş gözlenirken, Mersin'in toplam nüfusunda % 14 civarında artış yaşanmıştır. Tarsus'ta hem Müslümanların, hem de gayrimüslimlerin nüfusu azalmıştır. Mersin'de ise gayrimüslim nüfusu düşerken, Müslümanların nüfusunda % 16 artış gerçekleşmiştir.

1877'de Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu 1831 yılındaki Tarsus Sancağı'nın nüfusuna hâlâ ulaşamamıştır. 1868-1877 arasında Mersin nüfusu artarken, Tarsus nüfusunun azalması, biraz önce bahsedilen ve Tarsus nüfusunu olumsuz yönde etkileyen sebeplerin hâlâ devam ettiğini göstermektedir.

Shaw, 1885'te Tarsus nüfusuna dair önemli bilgiler vermiştir. Ona göre Tarsus'un toplam nüfusu 41.718'dir. Bunun 39.862'si Müslüman, 1.210'u Ermeni, 646'sı da Rum'dur.³⁶ Müslüman nüfus oranı % 95.55 iken Ermenilerin oranı % 2.90, Rumların oranı da % 1.55'dir.

---

³⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1294)*, (sondaki tablo)

³⁵ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1294)*, (sondaki tablo)

³⁶ Shaw, Stantford J., "Otoman Population Movements During The Last Years Of The Empire, 1885-1914: Some Preliminary Remarks", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1980, I, 201.

Ermeni ve Rumların birlikte toplam nüfusa oranı ise % 4.45'dir. Shaw'ın nüfus cetvelinde Mersin'e yer verilmemiştir.

1877 ile 1885'deki nüfus kıyaslandığında Tarsus'un toplam nüfusunda % 54 oranında artış gerçekleşmiştir. Müslüman nüfus % 55.48 artarken, gayrimüslim nüfusun artış oranı % 40.52'dir.

Tarsus ve Mersin'in nüfusu hakkında bilgi veren bir diğer müellif de Şemseddin Sâmî'dir. Ona göre 1885-1888 yıllarında Tarsus kaza merkezinin nüfusu kışın yaklaşık 18.000'dir. Bunun 4.000-5.000 kadarı Ermeni ve Rumlardan müteşekkildir. Geri kalanı da Müslümandır. Köyleriyle birlikte toplam nüfusu 41.606'dır³⁷. Mersin'in nüfusu da 29.185'dir. Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu ise 70.791'dir³⁸. Bu dönemde bir istatistik de Cuinet tarafından hazırlanmıştır. Cuinet'in, Tarsus ve Mersin nüfusuna dair verileri ile Sâmî'nin bu iki şehrin toplam nüfusu hakkında verdiği rakamlar aynıdır³⁹.

1890-1891 yıllarına ait Adana sâlnâmelerine göre Tarsus'ta 38.037 Müslüman, 2.284 de gayrimüslim olmak üzere toplam 40.321 kişi yaşamaktadır⁴⁰. Müslümanların oran % 94.32, gayrimüslimlerin oranı da % 5.66'dır. Mersin'in toplam nüfusu ise 21.656'dır. Bu nüfusun 19.727'si Müslüman, 1.929'u da gayrimüslimdir⁴¹. Müslümanların oranı % 91.09, gayrimüslimlerin oranı da % 8.90'dır. Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu ise 61.977'dir.

Cuinet ve Sâmî'in verileri ile 1890-1891'deki nüfus kıyaslandığında hem Tarsus, hem de Mersin'in toplam nüfusunda azalma görülmüştür. Tarsus'ta % 3, Mersin de ise % 26 oranında düşüş olmuştur.

1881/82-1893 nüfus sayımı verilerinde Tarsus ve Mersin'in nüfusu hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu sonuçlar tablo IV'de verilmiştir.

---

³⁷ Şemseddin Sâmî, "Tarsus", *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul 1311, IV, s. 3009.

³⁸ Şemseddin Sâmî, "Mersin", *age*, VI, s. 4261.

³⁹ Cuinet, Vital, *La Turquie D'asie*, Paris 1892, II, 44, 50.

⁴⁰ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1308)*, s. 96; *(1309)*, s. 104.

⁴¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1309)*, s. 92.

Tablo IV: 1881/82-1893 Nüfus Sayımına Göre Tarsus ve Mersin'in Nüfusu

Yerleşim Birimleri	Müslüman	Ermeni	Rum	Katolik	Protestan	Toplam
Tarsus	39.862	1.174	646	335	182	42.199
Mersin	19.737	430	1.202	297	_	21.666
Toplam	59.599	1.604	1.848	632	182	63.865

Tablo IV'de de görüldüğü gibi 1881/82-1893 nüfus sayımına göre Tarsus'un toplam nüfusu 42.199'dur. Bunun 39.862'si Müslüman, 1.174'ü Ermeni, 646'sı Rum, 335'i Katolik, 182'si de Protestan'dır. Müslümanların oran % 94.46, gayrimüslimlerin oranı da % 5.53'dür. Mersin'de ise 19.737 Müslüman, 1.202 Rum, 430 Ermeni, 297 de Katolik olmak üzere toplam 21.666 kişi bulunmaktadır⁴². Müslümanların oran % 91.09 iken gayrimüslimlerin oranı % 8.90'dır. Tarsus ve Mersin'in toplam nüfusu ise 63.865'dir.

1894'te Tarsus'un toplam nüfusu 46.742'ye çıkmıştır. Bunun 44.600'ü Müslüman, 991'i Ermeni, 595'i Rum, 307'si Katolik, 249'u da Protestan'dır⁴³. Müslüman nüfus oranı % 95.41, gayrimüslim oranı ise % 4.58'dir. Mersin'in toplam nüfusu da 21.869'dur. Bu sayının 20.415'i Müslüman, 175'i Ermeni, 959'u Rum ve 320'si de Katoliktir⁴⁴. Müslüman nüfus oran % 93.35, gayrimüslim oranı ise % 6.64'dür. Tarsus ile Mersin'in toplam nüfusu da 68.611'dir.

1900-1902 yıllarına ait Adana sâlnâmelerinde Tarsus nüfusunun cinsiyete göre ayrımı da verilmiştir. Bu kayıtları şöyle tablolaştırmak mümkündür.

---

⁴² Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 164-165.

⁴³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1312)*, s. 98.

⁴⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1312)*, s. 94. Burada Mersin Sancağı'nın toplam nüfusu verilmiştir. Bu sayıdan Tarsus'un nüfusu çıkarılarak yukarıdaki rakamlar elde edilmiştir.

Tablo V: 1900-1902 Yıllarına Ait Adana Sâlnâmelerine Göre Tarsus'un Nüfusu

	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Erkek	25.502	1.329	26.831
Kadın	24.808	1.229	26.037
Toplam	50.310	2.558	52.868

Tablo V'de de görüldüğü üzere 1900-1902 yıllarında Tarsus'un toplam nüfusu 52.868'e ulaşmıştır. Bunun 50.310'u Müslüman, 2.558'i de gayrimüslimdir⁴⁵. Müslümanların oran % 95.17, gayrimüslimlerin oranı ise % 4.83'dür.

1894'deki nüfus ile 1900-1902'deki nüfus kıyaslandığında Tarsus'un toplam nüfusunda % 12 oranında artış olmuştur. Müslümanların artış oranı % 11 iken, gayrimüslimlerin artış oranı % 16'dır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle de 1877'den itibaren hem Tarsus, hem de Mersin'in nüfusunda önemli ölçüde artış gözlenmiştir. Nüfus artışının en önemli sebebi bu dönemdeki Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Kırım, Kafkasya, Balkanlar ve Girit'in, Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasıyla söz konusu topraklardan göç eden Müslümanların bir kısmının Tarsus'a yerleştirilmesidir⁴⁶. Yine bu dönemde iş bulma ve yaşam kalitesini yükseltme gibi

⁴⁵ Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1318), s. 187; (1320), s. 187.

⁴⁶ "Nogay muhâcirînden olup medîne-i Tarsus mahallâtından Küçük Minare Mahallesi'nde sâkin iken bundan mukaddem fevt olan Hamza..." Tarsus Şer'iyye Sicilleri, Defter Numarası, 298, sayfa numarası, 104, belge numarası, 197 (TŞS, 298, 104/197); "Kafkasya muhâcirî-i Çerâkisesinden olup Tarsus'da Afgan Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefat eden..." TŞS, 335, 200/562; "Fi'l-asl Dağıstan ahâlîlerinden olup medîne-i Adana Eyaleti'nde Tarsus Sancağı'nda Ulaş Nâhiyesi'nde Hibillî Karyesi nâm mahalde iskân olan muhâcirînden..." TŞS, 297, 227/364; "Vilâyeti Rumeli muhâcirlerinden olup medîne-i Tarsus'a tâbi Ebu'l-Hadi Karyesi'nde sâkin iken bilâ varis vefât eden Hacı Mehmed b. Abdullah..." TŞS, 325, 18/24; "Girit muhâcirînden olup Tarsus'un Tekke Mahallesi'nde mukim Mustafa..." TŞS, 328, 5/9.

sebeplerle Kapadokya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Suriye'den, Tarsus'a gelen göçler de nüfusun dinamizm kazanmasında etkili olmuştur⁴⁷.

Tarsus ile Mersin'in nüfusu kıyaslandığında, Mersin sancak merkezi olup idarî yönden Tarsus'tan daha öncelikli bir konuma gelmesine rağmen nüfus bakımından daima Tarsus'un gerisinde kalmıştır. Mersin nüfusuna dair en yüksek rakamı Cuinet ile Sâmi vermiştir. Bu verilerde bile Mersin, Tarsus'un yarısından biraz fazla bir nüfusa sahiptir. Tarsus'ta Müslüman nüfus genellikle % 95'lerde, gayrimüslim nüfus ise % 5'lerde seyrederken, Mersin'de gayrimüslim oranı biraz daha yüksektir. 1890'lı yılların başında gayrimüslimlerin oranı % 9'a kadar çıkmıştır. Tarsus'taki gayrimüslimler içinde en kalabalık etnik unsur Ermeniler iken, Mersin'de Rumların daha kesif olduğu görülmektedir.

B- Nüfus Dağılımı

Hem 1831 nüfus sayımı sonucundan, hem de 1890 ve sonrasına ait sâlnâmelerdeki nüfus kayıtlarından Tarsus nüfusunun şehir ve kırsal kesimdeki dağılımını tespit etmek mümkündür. Tablo l'de de görüldüğü gibi, 1831 sayımına göre Tarsus şehir merkezinde 3.384 erkek nüfusu bulunmaktadır. Tarsus Sancağı'ndaki toplam erkek nüfus ise 15.710'dur. Buna göre toplam nüfusun yaklaşık % 22'si şehir merkezinde, % 78'i ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır.

1890-1891'de Tarsus şehir merkezinde 2.280 hâne bulunmaktadır. Aynı yıllarda Kusun, Kuştimur ve Canibşehir nahiyelerine bağlı 79 köyde 2.839; Namrun, Ulaş, Külek ve

---

⁴⁷ "Kayseriyeli olup Tarsus'da Çataklı Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden Emin b. Hüseyin..." TŞS, 295, 124/185. "Cami-i Cedid Mahallesi sâkinlerinden Niğdeli Hacı Mehmed..." TŞS, 325, 30/37. "Niğde Sancağı mahallâtından Kayabaşı Mahallesi'nden olup el-yevm Tarsus'da Kızıl Murad Mahallesi'nde mukim devlet-i 'aliyye tebe'asının Rum milletinden..." TŞS, 330, 100/241. "Fi'l-asl Kayseriyeli olup medîne-i Tarsus'da Gön Hanı civârında sâkin olan Karabet..." TŞS, 295, 37/51. "An-asl Malatyalı olup Tarsus'da Debbağhane Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefât eden Oturakçı Ahmed Efendi..." TŞS, 349, 75/192. "Medîne-i Tarsus mahallâtından Müftü Mahallesi sâkinlerinden Darendeli Osman b. Hanifi..." TŞS, 330, 4/2. "Fi'l-asl Halebli olup medîne-i Tarsus'da Çataklı Mahallesi'nde sâkin Halil b. İlyas..." TŞS, 298, 10/14. "Fi'l-asl Hama Kazâsı ahâlisinden olup medîne-i Tarsus'da Çataklı Mahallesi'nde sâkin iken vefât eden Hud b. Ahmed..." TŞS, 309, 23/37.

Tekeli nahiyelerine tâbi 82 köyde de 2.921 hâne kaydedilmiştir⁴⁸. Bu durumda Tarsus'un toplam nüfusunun % 28'i şehir merkezinde, % 72'si de kırsal kesimlerde bulunmaktadır.

1900 ve 1902 yıllarında ise şehir merkezinde 2.853; Kusun, Kuştimur ve Canibşehir nahiyelerindeki 83 köyde 3.500; Namrun, Ulaş, Külek ve Tekeli nahiyelerine bağlı 85 köyde de 3.850 hâne vardır⁴⁹. Bu verilere göre Tarsus nüfusunun yine % 28'i şehir merkezinde, % 72'si de kırsal kesimlerde yaşamaktadır.

Sonuç

XIX. yüzyılda Tarsus'un idarî yapısında önemli değişiklikler olmuştur. 1852'ye kadar Tarsus Sancağı'na bağlı ve birkaç hânedan ibaret bir köy olan Mersin aynı yıl nahiye statüsünü kazandı. 1864'te ise Tarsus'tan ayrılarak o zamana kadar Tarsus'un nahiyeleri olan Gökçeli, Elvanlı ve Kalınlı ile birleşmek suretiyle Mersin Kazası kuruldu. 1888'de Mersin sancak merkezi olunca Tarsus yeni kurulan bu sancağın bir kazası haline geldi. Buna rağmen XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle de 1877'den itibaren Tarsus nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Nüfus artışının en önemli sebebi bu dönemde Tarsus'a gelen göçlerdir.

Tarsus ile Mersin'in nüfusu kıyaslandığında, Mersin sancak merkezi olup idarî yönden Tarsus'tan daha öncelikli bir konuma gelmesine rağmen nüfus bakımından daima Tarsus'un gerisinde kalmıştır.

1831'de Tarsus nüfusunun % 22'si şehir merkezinde, % 78'i de kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Yüzyılın sonlarında ise toplam nüfusun % 28'i şehir merkezinde, % 72'si de kırsal kesimlerde bulunmaktadır.

---

⁴⁸ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1308)*, s. 96; (1309), s. 104.

⁴⁹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana (1318)*, s. 187; (1320), s. 187.

Kaynaklar

Tarsus Şer'iyye Sicilleri:

Defter Numarası: 294, 295, 297, 298, 299, 304, 309, 319, 322, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 335, 347, 348, 349, 352, 353, 387, 406.

Sâlnâmeler:

Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb: 1285.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Adana: 1294, 1308, 1309, 1312, 1318, 1320.

Diğer Kaynaklar:

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (21-39), yay. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986.

Akgündüz, Ahmed-Baş, Yaşar-Tekin, Rahmi-Kaşıkçı, Osman, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul 1993.

Anhengger, Robert., "Martolos", *İA*, c. VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, ss. 341-344.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, c. X, İstanbul 1953, ss. 1-26.

Bilgili, Ali Sinan, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara 2001.

Cook, M. A., *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, Oxford University Press, London 1972.

Cuinet, Vital, *La Turquie D'asie*, c. II, Paris 1892.

Doğru, Halime, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992.

Dumont, Paul, "1865 Tarihinde Güney Doğu Anadolu'nun İslâhı", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, çev. Bahattin Yediyıldız, sy. 10-11, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, ss. 369-394.

Emecen, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

Faroqhi, Suraiya, "Tarsus And The Tahrir", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XIII, İstanbul 1993, ss. 75-89.

- Göyünç, Nejat, "Hâne Deyimi Hakkında", *Tarih Dergisi*, sy. 32, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1979, ss. 331-348.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", *Tarih Dergisi*, sy. 27, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973, ss. 1-20.
- İnalçık, Halil, Osmanlı'da Raiyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, ss. 31-65.
- Jennings, Ronald. C., "Urban Population in Anatolia in The Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon and Erzurum", *International Journal of Middle East Studies*, vol. VII, no: I, Cambridge University Pres, (Jan., 1976), pp. 21-57.
- Kara, Hamdi, " Cumhuriyete Kadar Çukurova Nüfusu", *Coğrafya Araştırmaları*, sy. I, c. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Şubat 1989, ss. 115-121.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1997.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul 2003.
- Miroğlu, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul 1990.
- Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1986.
- Russell, Josiah C. "Late Medieval Balkan And Assia Minor Population", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, vol. III, (1960), pp. 265-274.
- Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.
- Shaw, Stantford J., "Otoman Population Movements During The Last Years Of The Empire, 1885-1914: Some Preliminary Remarks", *Osmanlı Araştırmaları*, c. I, İstanbul 1980, ss. 191-205.
- Sümer, Faruk, "Kayı", *İA*, I-XIII, c. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, ss. 459-462.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lam*, I-VI, c. IV,VI, İstanbul 1311-1316.

Şimşirgil, Ahmed, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında Tokat (1455-1574)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.

Ünal, Mehmed Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1528-1566)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

_____, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi (1455-1613)*, Ankara 1985.

Yılmazçelik, İbrahim, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

The Population of Tarsus in 19th Century

Citation / ©- Poş, A. (2008). The Population of Tarsus in 19th Century. *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 8 (2), 103-121.

Abstract: *In 19th century, important changes occurred in the administrative structure of Tarsus. Mersin which was adhered to Tarsus Flag until 1852 and which was a village composed of several households earned the status of subdistrict the same year. In 1864, Mersin District was established with the coalescence of Gokcekli, Elvanli and Kalinli, which used to be the subdistricts of Tarsus until then. In 1888, when Mersin became the central flag, Tarsus became a district of this newly established flag. This new arrangement in the administrative structure significantly affected the population of Tarsus. However, in the second half of 19th century and particularly after 1877, the population of Tarsus continued increasing. The most important reason of that increase in population is the migrations Tarsus acquired in this period. In Ottomans, the first population census in a modern meaning was carried out in 1831. Therefore, timing of the research includes the years 1831-1902. Results of population censuses of 1831 and after, annuals, şer'iyye sicilleri, and enquiries of local and foreign researchers comprised the source of the study.*

Keywords: Tarsus, Ottoman, 19th century, Muslims, Non-Muslims.